

Vad kommer efter ”developmentalism” och globalisering?

av Immanuel Wallerstein

Immanuel Wallerstein, en av vår tids mest betydande samhällsvetare känd som den som lanserade den så kallade ”världssystemteorin”, har under lång tid forskat och skrivit om globala politiska och ekonomiska sammanhang och förändringar såsom nationalstaternas och ideologiernas kris, miljöproblemen och de återkommande skakiga ekonomiska konjunkturerna. Det kapitalistiska systemets ständigt återkommande kriser i stor omfattning vittnar enligt honom om att världssystemet oundvikligen närmar sig en punkt som innebär en större förändring men där slutresultatet inte är förutbestämt. Det är nu upp till oss, menar han, att påverka hur det ska se ut.

Inför världsutställningen i Paris år 1900 ombads det franska Ministeriet för kolonierna och chefen för dess geografiska tjänster, Camille Guy, att sammanställa en bok med titeln *Les colonies françaises: la mise en valeur de notre domaine coloniale*.² En ordagrann översättning av ”mise en valeur” är ”att värdera”. Ordboken översätter dock ”mise en valeur” som ”utveckling”. Vid den tidpunkten föredrogs detta uttryck när man talade om ekonomiska företeelser i kolonierna, framför det helt godtagbara franska ordet ”*développement*”. Går man sedan till *Les Usuels de Robert: Dictionnaire des Expressions et Locutions figurées* (1979) för att lära sig mer om betydelsen av uttrycket ”*mettre en valeur*”, finner man förklaringen att det används som en metafor som betyder ”att utnyttja, dra nytta av.”

Detta var den huvudsakliga synen på den pan-europeiska världen under kolonialtiden över den ekonomiska utvecklingen i resten av världen. Utvecklingen var ett antal konkreta åtgärder verkställda av européer för att exploatera och dra nytta av den icke-europeiska världens resurser. Det fanns ett antal antaganden i det här synsättet: icke-européer skulle inte kunna, eller kanske inte ens vilja ”utveckla” sina resurser utan aktiv inblandning i den pan-europeiska världen. Men en sådan utveckling representerade ett materiellt och moraliskt gott för världen. Det var därför en moralisk och politisk plikt för pan-européerna att exploatera resurserna i dessa länder. Det fanns alltså inget fel på det faktum att, som

en belöning, pan-européerna som exploaterade resurserna drog nytta av dem, eftersom en underordnad fördel skulle gå till de personer vars resurser exploaterades på detta sätt.

Detta motiv utelämnade naturligtvis helt diskussion om kostnaden i liv och lem för den lokala befolkningen vid ett sådant utnyttjande. Den konventionella kalkylen var att dessa kostnader innebar, som vi skulle säga i dagens förskönande omskrivningar, nödvändig och ofrånkomlig ”oavsiktliga skada” med Europas ”civiliserande uppgift”.

Tonen i diskussionen började förändras efter 1945, främst som en följd av styrkan bland anti-koloniala stämningar och rörelser i Asien och Afrika, och en ny känsla av kollektiv självsäkerhet i Latinamerika. Det är på denna punkt som ”utveckling” kom att användas som ett kodord för tron att det var möjligt för länderna i Syd att ”utveckla” *sig själva*, i motsats till ”att utvecklas” av Nord. Det nya antagandet var att om länderna i Syd bara skulle anta rätt sorts politik, skulle de en dag, någon gång i framtiden bli lika tekniskt moderna och lika välmående som länderna i Nord.

Vid någon punkt under perioden efter 1945 började latinamerikanska författare att kalla denna nya ideologi ”*desarollismo*” eller ”developmentalism”. Ideologin developmentalism tog ett antal olika former. Sovjetunionen kallade den att övergå till ”socialism”, som definierades som det sista steget innan ”kommunism”. I USA kallas den

”ekonomiska utvecklingen.” Ideologer i Syd använde ofta de två termerna omväxlande. Mitt i denna världsomspännande konsensus började alla stater i Nord - USA, Sovjetunionen (och dess östeuropeiska satelliter), de västeuropeiska kolonierna (som nu blir ex-koloniala) och de Nordiska länderna samt Kanada - erbjuda ”bistånd” och råd om denna utveckling som alla var välvilligt inställda till. FNs ekonomiska kommission för Latinamerika och Karibien (CEPAL) utvecklade ett nytt begrepp ”centrum-periferi” relationer som främst användes för att motivera ett program för ”Importsubstitutionsindustrialisering.” Och mer radikala latinamerikanska (och andra) intellektuella utvecklade ett språk om ”beroende”, som de sade, behövde bekämpas och övervinnas för att beroende länder skulle vara i stånd att utvecklas.

Terminologin kan ha varierat men det enda som alla var överens om var att utveckling absolut var möjlig, om bara... När därför FN förklarade att 1970-talet skulle vara ”utvecklingsårtiondet”, verkade tidsperioden och målet i det närmaste genomförbar. Men, som vi vet, blev 1970-talet ett mycket dåligt årtionde för huvuddelen länder i Syd. Det var decenniet med två på varandra följande oljeprishöjningar inledda av OPEC och med stagflation i Nord. Den åtföljande fördyringen av importen för länderna i Syd i kombination med en kraftig nedgång i värdet på deras export på grund av stagnationen i världsekonomin skapade akuta betalningsbalanssvårigheter för nästan alla av dessa länder (inklusive i det så kallade socialistiska blocket), med det enda undantaget av de som var oljeexporterande länder.

De oljeexporterande länderna förvärvade otroligt stora överskott, en stor del av dessa överskott deponerades i banker i USA och Tyskland, som därefter behövde finna någon lönsam användning för detta extrakapital. Den fann de i lån till stater med akuta betalningsbalansproblem. Dessa lån, som aktivt främjades av bankerna själva, löste båda problemen: att hitta ett utlopp för överskottet av pengar i bankerna i Nord och att lösa likviditetsproblemen i de praktiskt taget konkursmässiga staterna i Syd. Men, tyvärr, lånen ledde till kumulativa räntebetalningar och hade 1980 resulterat i ännu större betalningsbalanssvårigheter i dessa stater. Lån är tyvärr tänkta att återbetalas. Världen upptäckte därmed plötsligt den så kallade skuldkrisen - Polen år 1980, Mexiko år 1982 och sedan överallt.

Det var mycket lätt att hitta boven i dramat. Fingret pekade mot developmentalism, så universellt prisat bara ett decennium tidigare. Import-substitutionsindustrialisering uppfattades nu som korrupt protektionism. Statsbyggande omvärderades till att mata en uppsvälld byråkrati. Finansiellt stöd analyserades nu som att tömma pengar ner i ett handfat, eller ner i en rännsten. Och halvstatliga strukturer ansågs vara långt ifrån dygdiga ansträngningar, som att dra sig själv i håret, exponerades som mördande hinder för givande entreprenörsinsatser. Det beslutades att lån till stater i nöd, för att vara till nytta, behövde säkras genom krav på att dessa stater skulle kapa slösandet med statliga utgifter på sådana deferrabla områden som skolor och hälsovård. Vidare förkunnades att statliga företag nästan per definition var ineffektiva, och borde privatiseras så snabbt som möjligt, eftersom privata företag i sin tur per definition var lyhörda för ”marknaden” och därmed maximalt effektiva, åtminstone enligt Washington concensus.

I stället är akademiska modeord och modenycker ombytliga och lever kvar ett decennium eller två. Utveckling var plötsligt ute. Globalisering kom i dess kölvatten. Universitetsprofessorer, stiftelsechefer, bokförlag och debatterande kolumnister trädde fram. För att vara säker, synsättet, eller rättare sagt rättsmedlen, hade förändrats. Nu var vägen framåt inte imports substitut utan exportorienterade produktiva verksamheter. Ut med inte bara nationaliserade industrier utan också med kapitalöverföringskontroller; in med transparenta obehindrade kapitalflöden. I stället för enpartiregimer, låt oss alla tillsammans studera governance (ett nytt ord, utmärkt spränglärt och ganska outgrundligt, om inte meningslöst). Framför allt, låt oss vända ansiktet mot Mecka fem gånger om dagen och entonigt sjunga Allahu Akbar TINA - det finns inget alternativ.

De nya dogmerna slog rot på 1980-talet mitt i developmentalismens ruttnande drömmar. De blomstrade på 1990-talet badande i skenet av den ”nya ekonomin” där USA och östra Asien var tänkta att vara ledande i världen mot dess ekonomiska härlighet. Men ack, skenet började avmattas. Valutakrisen i Öst- och Sydostasien 1997 (som spreds till Ryssland och Brasilien), bilden nedåt för Världshandelsorganisationen (WTO) från Seattle till Cancun, Davos förbleknande och den spektakulära uppgången för Porto Alegre, al-Qaida och 11 september, följda av Bushs fiasko i Irak och bytesbalanskrisen i USA - allt detta och mer får oss att misstänka att globaliseringen som retorik snabbt går samma öde till mötes som developmentalismen. Och därmed vår fråga: Efter developmentalism och globalisering – Vad kommer då?

Låt oss inte vara alltför hårda mot urblekt teoretiserande. Hela diskussionen från 1945 till idag har verkligen varit en lång strävan att ta på allvar det faktum att världssystemet inte bara är polariserat utan polariserande, och att denna verklighet är både moraliskt och politiskt oacceptabel. För länderna i botten finns inget angelägnare än att finna ut hur man kan förbättra sin situation, och först av allt ekonomiskt. Trots allt, allt vad dessa människor behövde göra var att se en film för att de skulle veta att det fanns andra människor och platser i världen som var bättre, mycket bättre, än deras. I länderna i toppen insåg man dock svagt, att de ”hopkrupna massornas längtan att andas fritt” representerade en permanent fara för världssordningen och deras egen välfärd, och att därför någonting på något sätt måste göras för att dämpa elddonet.

Så de intellektuella analyserna och de hörrörda politiska insatserna representerade av diskussionen om utveckling och globalisering var allvarliga och ansenliga, om än i backspegeln ganska missriktade på många sätt. Den första fråga vi måste ställa oss nu är om det alls är möjligt för varje del av världen att uppnå – en dag i en rimligen inte alltför avlägsen framtid - den levnadsstandard som exempelvis Danmark (och kanske också liknande politiska och kulturella institutioner har)? Den andra frågan är, om detta inte är möjligt, för det nuvarande sneda och mycket orättvisa världssystemet att kvarstå, mer eller mindre som det nu ser ut? Och den tredje frågan är, om det inte är möjligt, vilka typer av alternativ framträder för oss alla nu?

I

“Är det alls möjligt för varje del av världen att uppnå – en dag i en rimligen inte alltför avlägsen framtid - den levnadsstandard som exempelvis Danmark (och kanske också liknande politiska och kulturella institutioner har)?”

Det råder ingen tvekan om att Danmark (och huvuddelen OECD-länder) har en ganska bra levnadsstandard för en betydande del av sin befolkning. Standarden varierar med intern variation av inkomst. Ginikurvan visar ganska låga siffror för de flesta OECD-länder, och enligt världsstandard någorlunda bra sådana för samtliga.³ En sak som är säker är att det finns många fattiga människor i dessa länder, men jämfört med nästan alla länder i Syd är de betydligt färre. Så, naturligtvis strävar människor i dessa fattiga länder efter att bli så rika som folk i Danmark. Under de senaste åren har den ekonomiska pressen i världen varit full av berättelser om den anmärkningsvärda tillväxttakten i Kina - ett land som för inte så länge sedan ansågs vara ett av de fattigaste - tillsammans med många spekulationer om huruvida och i vilken utsträckning dess tillväxttakt kan fortsätta i framtiden och därmed förvandla Kina till ett relativt rikt land i termer av BNP per capita.

Låt oss lämna åt sidan det faktum att många, många andra länder har visat en anmärkningsvärd tillväxtökning så länge som 20-30 år, men sedan ändå ebbade ut. Där finner vi exempelvis de senaste fallen Sovjetunionen och Jugoslavien. Låt oss också utelämna den långa listan av länder vars BNP var bättre ännu längre tillbaka än nu. Låt oss anta för ett ögonblick att Kinas ekonomiska tillväxt fortsätter obehindrad i ytterligare tjugo år, och att Kinas BNP per capita närmar sig, låt oss säga, om inte Danmarks så åtminstone Portugals eller till och med Italiens. Låt oss spekulera i att upp till 50 procent av dess befolkning drar markant nytta av denna tillväxtspurt, som sedan avspeglas i deras realinkomster.

Är det trovärdigt att hålla allt annat konstant, och anta att, slutligen, alla andra står kvar där de befinner sig idag vad gäller levnadsstandard? Var är mervärdet utifrån detta som skulle tillåta 50 procent av Kinas befolkning att konsumera på samma nivå som 50 procent av Italiens befolkning, medan resten av världen förbrukar på en nivå minst lika hög som för närvarande? Ska allt detta komma från den så kallade högre produktiviteten i världen (eller i Kina)? Det är tydligt att kvalificerad arbetskraft i Ohio och Ruhrområdet inte tror det. De tror att de skulle betala för det, att de redan betalar för det, med signifikant minskad levnadsstandard. Har de verkligen så fel? Har detta inte skett under det senaste decenniet?

Det första beviset är hela den kapitalistiska världsekonomin tidigare historia. I över fem hundra år av dess existens har klyftan mellan toppen och botten, centrum och periferin, aldrig blivit mindre, alltid större. Vad finns det i nuläget som skulle få oss att anta att detta mönster inte skulle fortsätta? Naturligtvis är det över dessa femhundra år ingen tvekan om att vissa länder har förbättrat sin relativa ställning i fördelningen av välståndet i världssystemet. Således kan man hävda att dessa länder har “utvecklats” i någon mening. Men det är också sant att andra länder är lägre i rankade relativt välstånd än tidigare, några av dem

märkbart så. Och även om våra statistiska data som mest är på en minimal kvalitet enbart under de senaste 75-100 åren, visar sådana jämförande studier att vi har en konstant trimodal fördelning av välståndet i världssystemet, med ett fåtal länder som flyttar från en kategori till en annan.⁴

Det andra beviset är att höga vinster, och därmed möjligheten att ackumulera mervärde, korrelerar direkt med den relativa graden av monopolisering av produktiv aktivitet.⁵ Vad vi har kallat utveckling under de senaste femtio åren eller så är i princip möjligheten för vissa länder att bygga produktiva företag av en typ som anses vara mycket lönsamma. I den mån de lyckas med detta minskar de därmed graden av monopolisering av produktionen inom detta särskilda område och minskar därmed lönsamhetsgraden i en sådan produktion. Det historiska mönstret för så kallade ledande industrier - från textil till stål och från bilar till elektronik till datorteknik - är ett tydligt bevis på detta. Den amerikanska läkemedelsindustrin utkämpar nu en sådan eftertrucks kamp mot just en sådan nedgång i den potentiella lönsamheten. Kan Boeing och Airbus behålla sina nuvarande vinstnivåer trots konkurrensen från en förmodad kinesiskt flygplansindustri om tjugo eller trettio år?

Så i grunden två saker av en. Antingen kommer de uppgående, så kallade nya utvecklingsländerna att krossas genom en högdestruktiv process - krig, pest eller inbördeskrig. Och i detta fall kommer befintliga ekonomiska centra för ackumulering att finnas kvar på toppen, och polariseringen kommer att bli ännu mer akut. Eller kommer de uppgående, nya utvecklingsländerna att kunna reproducera några av de större produktionsprocesserna i nuvarande centra. Och i detta fall kommer antingen polariseringen enkelt att inverteras (vilket är osannolikt) eller det kommer att bli en utplaning av kurvan. Men i det senare fallet kommer förmågan att ackumulera mervärde i världsekonomin som helhet att minska kraftigt, och *raison d'être* i en kapitalistisk världsekonomi kommer att undermineras. I inget av dessa scenarier blir varje land ett Danmark.

Om det har uppstått en allmän dysterhet om den ekonomiska utvecklingen och de positiva effekterna av globalisering, beror det, vill jag hävda, på den bemärkelsen att vi befinner oss i en *cul-de-sac* som har börjat tränga in hos allt fler människor - forskare, politiker och framför allt vanliga arbetare. 1950- och 1960-talens optimism, som tillfälligt återupplivades under 1990-talet, är inte längre med oss.

Jag kan personligen inte se något sätt på vilket, inom ramen för en kapitalistisk världsekonomi, vi kan närma oss en allmän utjämning av välståndsfördelningen i världen, och ännu mindre en utjämning som skulle möjliggöra för alla att konsumera på samma nivå som den modala danska konsumenten. Jag säger detta, med hänsyn till alla tänkbara tekniska framsteg samt ökningen av det svårfångade begreppet produktivitet.

II

“Om det inte är [möjligt för alla länder att uppnå en dansk levnadsstandard inom ramen för det världssystem vi lever i], är det möjligt för det nuvarande skeva och mycket ojämlika världssystemet att bestå, mer eller mindre som sådant?”

Jag tvivlar på det. Men vi måste vara försiktiga här, eftersom förutsägelser om dramatiska strukturförändringar har gjorts så ofta under de senaste två århundradena, och har visat sig vara felaktiga under medellång tid eftersom vissa viktiga delar utelämnats från analyserna.

Den huvudsakliga förklaringen till påstådda blivande grundläggande strukturella förändringar har varit missnöje bland de utsugna och förtryckta. När förhållandena försämrats har människorna på botten, eller någon mycket stor grupp, skulle dessa - hävdades det - göra uppror. Det skulle vara vad som vanligtvis kallats en revolution. Jag ska inte återuppräknas argument och motargument som utan tvekan är rätt så välkända för nästan alla som seriöst studerat det moderna världssystemets historia.

Det tjugonde århundradet var bland annat tidpunkten för en lång rad nationella uppror och sociala rörelser som förklarade sina revolutionära intentioner och som träffade statsmakten i en eller annan form. Dessa rörelser höjdpunkt var perioden 1945-1970, den period som kännetecknades av en blomstrande developmentalism, som i någon mening var credo av dessa rörelser. Men vi vet också att perioden 1970-2000 såg undergången av de flesta av dessa rörelser, eller åtminstone en drastisk ändring av deras policy. Detta var den period där globaliseringen blomstrade, vars logik dessa rörelser - de som fortfarande var vid makten eller de som nu försökte att spela en roll i parlamentarisk opposition – trumpet accepterade. Så har vi en era präglad av triumfalism följt av en tid präglad av besvikelse.

Några av dessa rörelser skadade sig till vad som ansågs vara de nya verkligheterna och andra 'sadlade om', antingen in i passivt tillbakadragande eller till att aktivt ansluta sig till den dåvarande fienden. Under 1980-talet och fram till mitten av 1990-talet var systemkritiska rörelser i kris. Runt 1995 började dock nyliberalismens kortvariga glans att avta och därpå följde ett världsomfattande sökande efter nya systemkritiska strategier. Historien från Chiapas till Seattle till Porto Alegre har inneburit uppkomsten av en ny typ av världssystemkritiska rörelser, som nu för tiden kallas *altermondialisme*. Mitt namn för denna anda är *Alegre-andan* och jag tror att den kommer att bli en viktig del i den världspolitiska kampen under de kommande 25-50 åren. Jag återkommer till den i min diskussion om reella alternativ.

Däremot tror jag inte att en ny version av revolutionära rörelser är den grundläggande faktorn i vad jag ser som den kapitalistiska världsekonomin strukturella kollaps. System kollapsar inte främst på grund av uppror underifrån utan på grund av svagheter inom de härskande klasserna och omöjligheten att behålla sin vinstnivå och sina privilegier. Det är bara när det nuvarande systemet är försvagat på grund av egen logik som trycket underifrån möjligen kan vara effektivt.

Kapitalismens grundläggande styrka som system har varit tvåfaldig. Å ena sidan har den mot alla odds visat en förmåga att se den ändlösa kapitalackumuleringen. Och å andra sidan har den infört politiska strukturer som möjliggjort att garantera denna ändlösa ackumulering av kapital utan att avsättas av de utslagna och missnöjda "farliga klasserna". Den grundläggande svagheten hos kapitalismen som ett historiskt system idag är att framgång leder till misslyckande (som Schumpeter lärde oss att normalt inträffar). Som en följd kollapsar idag samtidigt både förmågan att garantera ändlös kapitalackumuleringen och de politiska strukturer som har

hållit de farliga klasserna i linje.

Kapitalismens framgång att tillförsäkra ändlös kapitalackumulering har varit dess förmåga att hålla de tre grundläggande kostnaderna för produktion - kostnader för personal, kostnader för insatsvaror och beskattning - från att eskalera för fort. Den har dock gjort detta genom mekanismer som själva har varit utmattande över tiden. Systemet har nu börjat nå en punkt där dessa kostnader är dramatiskt höga för att göra tillverkning till en lämplig källa för kapitalackumulering. Det kapitalistiska skiktet har övergått till finansiell spekulation som ett substitut. Finansiell spekulation är dock i sig en tillfällig mekanism, eftersom den är beroende av förtroende, och förtroende undermineras på medellång sikt av den omfattande spekulationen i sig. Låt mig illustrera var och en av dessa punkter.

Kostnaderna för personal är en funktion av den pågående, aldrig upphörande klasskampen. Vad arbetarna har på sin sida är koncentrationen av produktionen (av effektivitetsskäl) och därmed sin förmåga att organisera sig både på arbetsplatsen och på den politiska arenan för att sätta press på arbetsgivarna att höja lönerna. Arbetsgivare kämpar emot genom att spela ut arbetstagar mot varandra. Men det finns gränser för att göra detta inom ramen för ett enda land eller ett enda lokalt område, eftersom det finns politiska medel genom vilka arbetarna kan vinna fördelar (juridiskt och/eller kulturellt).

Närhelst vi är i en Kondratieff A-fas*, föredrar arbetsgivare oftast inför arbetarnas militanta krav att låta lönen öka något då arbetsnedläggelser orsakar dem mer omedelbar skada än vad medgivanden gör. Men så fort vi är i en Kondratieff B-fas, blir det absolut nödvändigt för en arbetsgivare som hoppas överleva de dåliga tiderna att minska lönen eftersom det är akut priskonkurrens. Det är på denna punkt som arbetsgivare historiskt har tillgripit omlokalisering - den "skenande fabriken" - och flyttat sin produktion till områden som har - "historiskt" - lägre löner. Men exakt vad säger dessa historiskt låga löner? Svaret är ganska enkelt - det finns en stor pool av lantlig arbetskraft, för vilka löneanställning i städer oavsett lönenivå innebär en nettoökning av hushållets realinkomst. Så när lönen mer eller mindre permanent stiger inom ett område av världsekonomin, kompenseras det inom världsekonomin som helhet genom uppkomsten av nya grupper arbetstagar som accepterar lägre lön för samma arbete och naturligtvis håller effektiviteten konstant.

Problemet med denna lösning på det regelbundet återkommande problemet med ägare/tillverkare är att efter 25-50 år kan arbetarna i den nya zonen övervinna sin urbana desorientering och sin politiska okunnighet och visa samma klasskampsmönster som andra gjort tidigare i andra delar av

* Kondratieffcykel är ett omtvistat fenomen i det globala kapitalistiska systemet. Namnet kommer från Nikolai Kondratieff (även stavat Kondratieff), som var den förste att beskriva detta fenomen. Kondratieffcykeln beskriver en uppåtgående tillväxtkurva (A-fas) följt av nedåtgående (B-fas), cykeln som helhet har en längd på mellan 45-60 år, och fenomenet är inbyggt i det kapitalistiska systemet. Vissa delar upp cykeln i fyra faser efter årstiderna. Till skillnad från kortare cykler, som Kitchin (2-3 år) och Juglar (6-10 år), har Kondratieff inte blivit allmänt accepterat. Det finns inte heller en konsensus när dessa vändpunkter i världsekonomin skulle ha inträffat. (övers.anm.)

världen. Zonen i fråga upphör därefter att vara en zon med historiskt lägre löner, eller har åtminstone inte det i samma grad. Förr eller senare är det arbetsgivarna som i egenintresse behöver fly igen och flytta till ännu en zon. Denna ständiga geografiska förskjutning av produktionszoner har fungerat ganska bra under årens lopp, men har en akilleshäla. Världen har ont om nya zoner att flytta till. Detta är vad vi menar med deruralization av världen, som har pågått i snabb takt, och i mycket snabb takt sedan 1945. Andelen av världens befolkning som lever i städer ökade från 30 till 60 procent mellan 1950 och 2000,⁶ Det blir slut på sådana zoner inom högst 25 år. Det finns redan för få. Och med moderna kommunikationsmedel har tiden som det tar för nya zoner att lära sig hur man organiserar sig minskat drastiskt. Därför har arbetsgivarnas förmåga att hålla lönerna i schack drastiskt begränsats.

Kostnaderna för insatsvaror är beroende av hur stor andel av insatsvarorna arbetsgivaren är skyldig att betala. I den mån han kan få ingångar fritt förblir hans kostnader låga. Den stora mekanismen genom vilken arbetsgivare under århundraden har kunnat undvika att betala för ingångar är genom att flytta kostnaderna till andra. Detta kallas externalisering av kostnaderna. De tre huvudsakliga kostnaderna som har externaliserats är avgiftning, förnyelse av råvaror och infrastruktur.

Avgiftning är lätt att hantera i början. Man avyttrar avfall på någon plats som är allmän eller obebodd. Det kostar nästan ingenting. Kostnaderna är oftast inte omedelbara, men kommer senare. De eventuella svårigheterna består av problem med det "allmänna" - antingen de är individer eller kollektivt som regeringar. Sanering, när det sker, betalas sällan av den ursprungliga användaren. Under förmodern tid flyttade härskare till olika slott när avloppen tog slut. I den kapitalistiska världsekonomin gör producenter mer eller mindre detsamma. Problemet här är identiskt med problemet med skenande fabriker och ersättningsnivåer. Vi förbrukar nya presumtiva soptippar. Dessutom har de gemensamma kostnaderna för förgiftning hunnit ikapp oss, eller åtminstone är vi mer medvetna om det på grund av vetenskapliga framsteg. Därför strävar världen mot att avgifta avfall. Detta kallas ekologiskt angeläget. Och frågan om vem som betalar kommer i förgrunden. Det finns ett ökat tryck att användaren av resurser som lämnar giftigt avfall ska betala kostnaderna för avgiftning. Detta kallas internalisering av kostnader. I så motto att regeringar inför sådan internalisering av kostnader stiger de totala kostnaderna för produktionen, ibland ganska kraftigt.

Frågan om förnyelse av primära resurser är i grunden likartade. Om skogen huggs ner kan den förnya sig genom naturliga processer, men ofta långsamt. Och ju snabbare skogen huggs ner (på grund av ökad världsproduktion), desto svårare är det för den naturliga förnyelseprocessen att ske inom meningsfull tid. Så även här har de ekologiska problemen kommit i förgrunden och både regeringar och sociala aktörer har satt press på användarna antingen genom att begränsa användning eller genom att satsa på förnyelse. Och i den mån regeringar inför internalisering av dessa kostnader stiger produktionskostnaderna.

Slutligen är det samma som gäller för infrastruktur. Infrastruktur är nästan per definition utgifter för kostsam verksamhet som inte kan hänföras till en enskild producent - till exempel bygga offentliga vägar på vilka transporter av

varor sker. Men det faktum att dessa kostnader inte kan betraktas som kostnader för en enda producent betyder inte att de inte kan betraktas som kostnader för en mångfald av producenter. Dessutom har kostnaden för sådan infrastruktur eskalerat geometriskt. Ja, de är kollektiva nyttigheter, men allmänheten kan anges upp till en punkt. Och återigen, i den utsträckning regeringarna inför, även partiell, internalisering av dessa kostnader stiger produktionskostnaderna.

Den tredje grundläggande produktionskostnaden är beskattning. Varje jämförelse av den totala skattenivån i världen, eller i någon del av världen, visar i jämförelse med världen för hundra år sedan att alla betalar högre skatter idag, oavsett prissvängningar. Vad innebär detta? Det finns tre stora utgifter för alla regeringar - kostnaderna för kollektiv säkerhet (arméer, polis, etc.), kostnader för alla typer den offentliga välfärdens, och kostnaderna för administrationen (viktigast av allt, kostnaderna för insamling av skatter). Varför har dessa statliga kostnader stigit så kraftigt?

Kostnaderna för säkerheten har ökat helt enkelt som ett resultat av tekniska framsteg. De "leksaker" som säkerhetsstyrkor använder varje dag är på alla sätt dyrare. Trots allt är säkerhet ett spel där alla sidor alltid försöker att ha mer än sina motståndare. Det är som en oändlig auktion där anbuden alltid höjs. Kanske om vi hade ett generellt kärnvapenkrig och den överlevande världen gick tillbaka till bågar och pilar så skulle dessa kostnader gå ner. Men i spåren av någonting mindre ser jag ingen möjlighet att räkna med en sådan minskning.

Dessutom har välfärdskostnaderna gått upp stadigt och ingenting saktar ner dem, trots all ringkastning om att göra det. De går upp av tre skäl. Den första är att politiken i den kapitalistiska världsekonomin har drivit de dominerande skikten att göra eftergifter till de farliga klasserna, som har krävt tre saker - utbildning, hälsovård, och garantier för en livslång inkomst. Dessutom har kravnivån stadigt gått upp och blir mer geografiskt omfattande. Dessutom lever människor längre (delvis en följd av just dessa välfärdsåtgärder), och därmed har de kollektiva kostnaderna ökat på grund av ökningen av antalet mottagare. Det andra skälet är att de tekniska framstegen inom utbildning och hälsovård har ökat kostnaderna för tillhandahållandet av lämplig utrustning (precis som i fallet med utgifter för säkerhet). Och slutligen, producenter inom alla dessa områden har dragit nytta av denna statligt subventionerade offentliga efterfrågan för att få en stor del av kakan.

Välfärd, som de konservativa beklagande har sagt, har blivit en rättighet. Och det är svårt att se hur någon regering skulle kunna överleva en verkligt betydande nedskärning av dessa utgifter. Men naturligtvis, någon måste betala för detta. Och producenterna betalar antingen direkt eller via sina anställda som kräver högre ersättning just för att betala dessa kostnader.

Vi saknar bra uppgifter om den stadiga ökningen av alla dessa kostnader, men ökningen är betydande. Däremot kan vi inte ha en ökning av försäljningspriset som matchar de ökade produktionskostnaderna just på grund av den enorma expansionen av världsproduktionen vilket har minskat monopoliseringen och ökat den globala konkurrensen. Så, summan av kardemumman är att produktionskostnaderna har stigit snabbare än försäljningspriserna, och det innebär en hopkramad vinst, som omvandlas till svårigheter att

ackumulera kapital genom produktion. Denna hopkramning har varit tydlig i cirka trettio år och står för den spekulativa ilska som har omslutit världskapitalister sedan 1970-talet och som inte visar några tecken på att lätta. Men bubblor spricker. Ballonger kan inte oändligt utökas.

Ett är säkert, kapitalister slår kollektivt tillbaka. Detta är vad den nyliberala globaliseringen handlar om – ett massivt politiskt försök att rulla tillbaka lönekostnader, för att motverka krav på internalisering av kostnader, och naturligtvis för att minska skattenivåerna. Som har hänt med alla tidigare motoffensiver mot stigande kostnader, har detta lyckats delvis, men bara delvis. Även efter alla nedskärningar genomförda av de mest reaktionära regimerna är kostnader för produktionen under det första decenniet av det tjugoförsta århundradet markant högre än de var 1945. Jag tänker på detta som en spärrnyckeleffekt – två steg framåt och ett steg bakåt summeras upp till en sekulärt stigande kurva.

Som de underliggande ekonomiska strukturerna i den kapitalistiska världsekonomin har rört sig i riktning för att nå en asymptot vilket gör det allt svårare att ackumulera kapital har de politiska strukturer som har hållit de farliga klasserna i schack också stött på problem.

Perioden av developmentalism 1945-1970 var också en triumfens period för de historiskt systemkritiska rörelserna som kom till makten i en eller annan form nästan överallt. Deras största löfte hade varit den developmentalistiska drömmen. När detta misslyckades försvann stödet från deras anhängare. Rörelserna, vare sig de kallade sig kommunister eller socialdemokrater eller nationella befrielse rörelser, förlorade makten nästan överallt. Globaliseringsperioden 1970-2000 var en period av djup besvikelse med de historiskt systemkritiska rörelserna. De föll från nåden och kommer osannolikt att locka befolkningens djupa lojalitet igen. De kan få väljarnas stöd som bättre än de andra men de anses inte längre värdiga den tro de representerade om en gyllene framtid.

Dessa rörelser nedgång - den så kallade gamla vänstern - är i själva verket inte ett plus för den smidigt fungerande kapitalistiska världsekonomin. Medan dessa rörelser var systemkritiska i sina mål, hade de disciplinerade strukturer som kontrollerade sina anhängares spontana radikala impulser. De mobiliserade för specifika åtgärder, men också demobiliserade, speciellt när de satt i regeringen, insisterade på fördelarna i en avlägsen framtid, i motsats till oinskränkta störningar i nuet. Kollapsen av dessa rörelser representerar en kollaps på begränsningar för de farliga klasserna, som därmed blir farliga igen. Spridningen av anarki det tjugoförsta århundradet är en klar återspeglning av detta skifte.

Den kapitalistiska världsekonomin är idag en mycket instabil struktur, mer än någonsin. Den är mycket känslig för plötsliga och snabba destruktiva strömningar.

III

“Om den inte är det, vilka typer av alternativ presentera sig för oss alla nu?”

Det är inte särskilt tröstande att säga till någon i länder i Syd att det nuvarande världssystemet befinner sig i strukturell kris och att vi är i en övergång från det till ett annat världssystem

under de kommande 25-50 år. De kommer att vilja veta vad som händer under tiden, och vad, om något, de kan eller ska göra för att förbättra villkoren för befolkningen i dessa länder just nu. Människor tenderar att leva i nuet, som de för övrigt bör göra. Å andra sidan är det viktigt att veta vad som är begränsningar i nuet så att våra handlingar är maximalt användbara, att det på något meningsfullt sätt främjar de mål vi söker. Så låt mig visa vad jag tycker är scenariot under de närmaste 25-50 åren, och vad det innebär för omedelbara nuet.

Scenariot under de närmaste 25-50 åren är tvåfaldigt. Å ena sidan är kollapsen av våra befintliga historiska system sannolik på grund av alla de orsaker som jag presenterat tidigare. Å andra sidan är vad som kommer att ersätta det nuvarande systemet helt osäkert och till sin natur oförutsägbart, även om vi alla kan bidra till den osäkra utgången. Det är i sig osäkert eftersom vi är i en systemisk bifurkation och det finns ingen möjlighet att i förväg veta vilka vägska vi gemensamt skall ta. Detta är den komplexa vetenskapens budskap.⁷

Å andra sidan, just eftersom detta är en övergångsperiod då det nuvarande systemet är långt från jämvikt, med vilda och kaotiska svängningar på alla områden, är trycket att återgå till jämvikt extremt svagt. Detta innebär att i praktiken är vi på området för “fri vilja” och därmed har våra handlingar, individuella och kollektiva, en direkt och stor inverkan på det historiska val som världen står inför. På ett sätt, att översätta detta till vår oro, kan vi säga att målen för “utveckling” som länder och forskare har ägnat sig åt i ungefär femtio år nu är långt mer realiserbara under de närmaste 25-50 åren än vad de någonsin varit fram till nu. Men naturligtvis finns det ingen garanti. Resultatet är osäkert.

På den större geopolitiska arenan finns det för närvarande tre huvudsakliga klyftor. För det första är den triadiska kampen mellan USA, Västeuropa och Japan/Östra Asien om att vara den främsta platsen för kapitalackumuleringen i den kapitalistiska världsekonomin. För det andra är den långvariga kampen mellan Nord och Syd om fördelningen av världens överskott. Den nya kampen kretsar kring den strukturella krisen i den kapitalistiska världsekonomin och fokuserar på vilken av de två möjliga vägar som världen kommer att ta för att slutföra övergången till ett nytt system.

De två första kamperna är traditionella inom ramen för det moderna världssystemet. Den så kallade triaden är ungefär lika tävlande i försöket att omorganisera världssystemets produktions- och finansiella system. Som med alla sådana triadiska kamper finns ett tryck att minska triaden till en dyad, vilket kan inträffa under nästa decennium. Jag har länge hävdad att det mest sannolika paret är USA och Japan/Östra Asien mot Västeuropa/Ryssland.⁸ Men jag skall inte upprepa detta argument här, eftersom jag anser att denna kamp är sekundär till frågan om att övervinna polariseringen av det befintliga systemet, dvs tillåta det vi kallar “utveckling” i hela världssystemet.

Den andra kampen, den mellan Nord och Syd, har naturligtvis varit ett centralt fokus för utvecklingsfrågor under de senaste femtio åren. Ja, den stora skillnaden mellan developmentalismens och globaliseringens tidevarv har varit de båda sidornas relativa styrka. Även om Syd i första eran tycktes förbättra sin position, om än bara något, har den andra

perioden varit Nords triumferande. Men har nu kommit till ett slut, med dödläget i Världshandelsorganisationen och split bland talesmän för Nord om Washington Consensus visdom. Jag tänker här på allt öppnare dissidenter såsom Joseph Stiglitz, Jeffrey Sachs och George Soros, bland många andra, och den märkliga uppmjukningen av Internationella valutafondens stelheter under perioden efter 2000. Jag förväntar mig inte att det under de kommande årtiondena kommer att vara mycket tryck i den här tävlingen.

Det är den tredje splittringen som speglar den nya situationen, nämligen den strukturella krisen med dess åtföljande kaos i världssystemet och den tudelning som pågår. Detta är splittringen mellan Davos-andan och Porto Alegre-andan, som jag tidigare omnämnt. Jag ska förklara vad jag anser är de centrala frågorna. Kampen handlar inte om huruvida vi är positiva till kapitalismen som ett världssystem. Kampen handlar om vad som ska ersätta det, med tanke på implosionen av det nuvarande världssystemet. De två ersättningsmöjligheterna har inga riktiga namn och har inga detaljerade konturer. Vad det är fråga om är klarhet i huruvida ersättningsystemet kommer att vara hierarkiskt och polariserande (som det nuvarande systemet eller ännu värre) eller kommer det istället att bli relativt demokratiskt och jämlikt. Dessa är grundläggande moraliska val, och valet dikterar vår politik.

Konturerna av de verkliga politiska spelarna är fortfarande osäkra. Anhängare till Davos-andan är delad mellan de vars vision om framtiden innebär en oförtröttlig hård strategi och institutionsuppbyggnad och de som insisterar på att en sådan vision skulle skapa ett ohållbart system som inte skulle kunna överleva. Just nu är det ett mycket delat läger. Anhängare till Porto Alegre-andan har andra problem. De utgör politiskt bara en lös allians av skiftande rörelser över hela världen som åtminstone idag möts inom ramen för World Social Forum (WSF). Sammantaget har de inte ännu någon tydlig strategi. Men de har en stor folklig förankring, och de är tydliga om vad de motsätter sig.

Frågan är vad de som är anhängare till Porto Alegre-andan egentligen borde göra för att främja denna "en annan värld" som de påstår är möjlig. Och detta är en tvetydig fråga. Var ska de få regeringar som delar deras syn, åtminstone till en punkt, att göra och vad bör de olika rörelserna göra. Regeringar hanterar de kortsiktiga frågorna. Rörelser kan hantera både kortsiktiga frågor och 'medellånga' frågor över tid. Båda typerna av frågor påverkar på längre sikt övergångsprocessen. Och kortsiktiga frågor påverkar vår vardag omedelbart. En intelligent politisk strategi måste flytta på alla fronter samtidigt.

Det största kortsiktiga problemet är den fortsatta framstötten av nyliberala globalister för att uppnå en ensidig utvidgning av öppna gränser - öppna i Syd, men inte riktigt öppna i Nord. Detta är hjärtat i den ihållande diskussion inom ramen för Världshandelsorganisationen, och alla bilaterala diskussioner som förs huvudsakligen av USA men också av EU och dess medlemmar – om att skapa fler "frihandelsavtal" som NAFTA, CAFTA, etc. Vad USA i grund och botten driver är garantier för dess monopol (så kallad intellektuell egendom) och tillgång till dess finansiella institut i utbyte mot begränsade tullmedgivanden för jordbruksprodukter och lågt värderade industrivaror som produceras i länder i Syd.

Offensiven inom WTO strandade i Cancún av

en koalition av mellanstormakter i Syd - Brasilien, Indien, Sydafrika, etc. - som lagt fram ett enkelt krav: frihandel som fungerar åt både hållen. Om Nord vill att vi ska öppna våra gränser för dem, sa de, måste de i praktiken öppna sina gränser för oss. Men Nord kan i princip inte godta en sådan uppgörelse av två skäl. Det skulle resultera i avsevärt ökad arbetslöshet och minskad inkomst i länderna i Nord, vilket regeringarna i Nord inte kan acceptera med hänsyn till de politiska valprocesserna. Och det är inte klart för Triaden vilken av dem som skulle vinna mest eller förlora minst på en sådan uppgörelse och därför tvekar de.

Man kan dra två slutsatser av detta. Detta är ett politiskt gräl dömt till ett stillestånd. Och det är politiskt mycket viktigt för länderna i Syd utifrån sin egen utgångspunkt att behålla denna hållning. Detta är den enskilt viktigaste åtgärden dessa regeringar kan vidta för ytterligare möjlighet att bibehålla eller höja levnadsstandarden i sina länder. Till nyliberala dogmers sirener svarar dessa länder nu skeptiskt, och denna skepsis är befogad.

Naturligtvis måste dessa regeringar stanna kvar vid makten. Och det största hotet mot dem är extern inblandning i deras politik. Vad de större länderna i Syd gör nu, och kommer att göra under nästa decennium, är att försöka komma med i kärnvapenklubben. Vad detta kommer att åstadkomma är att i stort sett neutralisera yttre militärt hot, och därmed minimera yttre politiska hot. Och det tredje man kan kräva av dessa regeringar är social välfärdsfördelning i deras länder, vilket givetvis kan omfatta lågnivå utvecklingsprojekt (såsom gräva brunnar, etc.) Vad man inte kan förvänta sig av dessa länder är att viss politik från deras sida kommer att förvandla dem till ett Danmark under nästa 10 eller 20 eller 30 år. Det kommer inte att hända, och delta är i princip ett avsteg från en intelligent politik. Progressiva regeringars roll är i första hand att se till att förhållandena i deras länder och i världen inte blir värre under kommande årtionden.

Det är rörelserna som kan göra mer än regeringarna, även om rörelserna behöver hålla minimalt progressiva regeringar vid makten, och inte engagera sig i vänsterns infantila kritik om brist på prestationer som faktiskt är omöjligt att förvänta sig. Och här måste vi påpeka ett viktigt element som ofta försvinner utom synhåll. De två första geopolitiska klyftorna är geografiska: konflikter inom Triaden, Nord-Syd-konflikter. Men konflikten mellan Davos-andan och Porto Alegre-andan saknar geografi. Det skär tvärs över hela världen, liksom rörelserna. Det är en klasskamp, en moralisk kamp, inte en geografisk kamp.

På medellång sikt kan rörelserna på bästa sätt driva av-varufiering varhelst de kan, och i den mån de kan. Ingen kan vara helt säker på hur detta skulle fungera. Det kommer att vara mycket av experiment för att hitta livskraftiga formler. Och ett sådant experiment pågår. Det pågår, och vi måste komma ihåg att i en i grunden fientlig miljö finns det systematiska påtryckningar för att underminera alla sådana försök och som kan korrumpera deltagare, utan alltför stora svårigheter. Men av-varufiering inte bara hejdar nyliberala utvecklingar utan lägger grunden för en alternativ politisk kultur.

Naturligtvis har kapitalismens teorier länge hånat av-varufiering, med argumentet att det är en illusion, att det strider mot någon förmodad medfödd mänsklig socialpsykologi, att det är ineffektivt, och att det garanterar

avsaknad av tillväxt och därmed av fattigdom. Allt detta är felaktigt. Vi har bara titta på två stora institutioner i den moderna världen - universitet och sjukhus - för att inse att, åtminstone upp till tjugo år sedan, ifrågasatte ingen att de skulle drivas som icke vinstdrivande organisationer, utan aktieägare eller vinsttagare. Och det skulle vara svårt att argumentera på allvar att de av den anledningen har varit ineffektiva, oemottagliga för tekniska framsteg, oförmögna att attrahera kompetent personal för att driva dem, eller inte kan utföra de grundläggande tjänster som de skapades för.

Vi vet inte hur dessa principer skulle fungera om de tillämpas på storskalig produktion som stålproduktion eller i liten skala på mer hantverksmässig produktion. Men att oregerligt avfärda detta är helt enkelt förblindat. Och i en tid när produktiva företag blir betydligt mindre lönsamma än tidigare, just på grund av den ekonomiska tillväxten som den kapitalistiska världsekonomin har skapat, det är dumt. Att driva alternativa former av utveckling i denna riktning har en potential för att besvara problem inte bara i Syd utan för industriregioner i Nord.

I vart fall har jag insisterat på att frågan inte är vad som magiskt kommer att lösa världssystemets omedelbara dilemman utan den grund på vilken vi ska skapa det efterföljande världssystemet. Och för att kunna göra det seriöst måste vi först och främst förstå med viss tydlighet den historiska utvecklingen av vårt nuvarande system, uppskatta dess strukturella dilemman idag, och öppna vårt sinne till radikala alternativ för framtiden. Och vi måste göra allt detta, inte bara akademiskt utan också praktiskt, det vill säga att leva i nuet, och syssla med de omedelbara behoven hos människor såväl som med mer långsiktiga förändringar. Vi måste därför kämpa både defensivt och offensivt. Och om vi gör det bra, kan vi, men bara kanske, kommer framåt under några av de yngre åhörarnas livslängd.

Noter

1 Keynote address at conference, "Development Challenges for the 21st Century," Cornell University, Oct. 1, 2004.

2 Volume III of *Les Colonies françaises*, Exposition Universelle de 1900, Publications de la Commission chargée de préparer la participation de la Ministère des Colonies, Paris: Augustin Challamel, 1900.

3 See, for example, Anthony Atkinson, Lee Rainwater & Timothy Smeeding, "Income Distribution in European Countries," in A. B. Atkinson, ed., *Incomes and the Welfare State: Essays on Britain and Europe*, Cambridge: Cambridge Univ. Press.

4 The classic article is that by Giovanni Arrighi & Jessica Drangel, "The Stratification of the World-Economy: An Exploration of the Semiperipheral Zone," *Review*, X, i, Summer 1986, 9-74. Arrighi is currently updating this argument in a forthcoming article.

5 Although this is prima facie logical, it seldom enters into analyses of mainstream economists.

6 See Deane Neubauer, "Mixed Blessings av megastäder," *Yale Global Online*, Sept 24 May 2004. <<http://yaleglobal.yale.edu/display.article?id=4573>>

7 Se Ilya Prigogine, in collaboration with Isabelle Stengers, *The End of Certainty: Time, Chaos, and the New Laws of Nature*, New York: Free Press, 1997.

8 See for example "Japan and the Future Trajectory of the World-System: *Lessons from History*" in *Geopolitics and Geoculture*, Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1991, 36-48.

Immanuel Wallerstein är professor vid Yale University och grundare av forskningsinstitutet Fernand Braudel Center. Han har gjort sig känd för sina studier om världssystemets utveckling och räknas som en av vår tids mest betydande samhällsvetare.

Denna artikel med originaletiteln *After Developmentalism and Globalization, What?* är det anförande som professor Wallerstein höll vid Cornell University och konferensen Development Challenges for the 21st Century.

Artikeln publiceras i svensk översättning med tillstånd av Immanuel Wallerstein.

Böcker på svenska av Immanuel Wallerstein:

Liberalismens död – slutet på den rådande världsordningen (Vertigo Förlag, 2001).

Världssystemanalysen – en introduktion (Tankekraft Förlag, 2007).

Europeisk universalism : maktens retorik (Tankekraft Förlag, 2007).